

Saksframlegg

Arkivsaksnr : 21/00392-1

Saksbehandler: Sigrun Pettersborg Næringspolitisk

Sak til årsmøtet i Norges Bondelag 2021: Grunnlagsmateriale i jordbruksoppjøret og resultatmålet vederlag til arbeid og egenkapital

Forslag til vedtak: (styrets innstilling til representantskapet og årsmøte)

Årsmøtet i Norges Bondelag understreker at arbeidet for å løfte inntektene i jordbruket må prioriteres høyest. Jordbruksforhandlingene er avgjørende for å nå inntektsmålet. Et system med årlige jordbruksforhandlinger er en fordel både for jordbruket, forbrukerne og myndighetene. Det gir oss som næring medinnflytelse, men også et medansvar for utformingen av landbrukspolitiske virkemidler. De overordna måla fastsettes av Stortinget, gjennom stortingsmeldinger og politisk behandling.

Årsmøtet i Norges Bondelag peker på betydningen av at partene har et omforent tallgrunnlag til jordbruksforhandlingene. Grunnlagsmateriale må gi et mest mulig korrekt bilde av jordbrukets kostnader og inntektsutvikling. Tilliten til grunnlagsmaterialet er viktig også for forhandlingsinstituttet, der størrelse og innretning på næringsavtalen fastsettes. Politikk og virkemidler må utformes på et mest mulig korrekt grunnlag.

Jordbrukets forhandlingsutvalg ba i årets krav om at det må gjøres tilpasninger i grunnlagsmaterialet som bedre fanger opp de økonomiske forholdene knyttet til næringsutøverne i jordbruket. På bakgrunn av dette foreslås det i Prop. 200 S (2020-2021) å sette ned et utvalg som skal gjennomgå grunnlagsmaterialet. Norges Bondelag vil arbeide for at Stortinget gjennom sin behandling av Prop 200 S sikrer at jordbruksforhandlingene bygger på et grunnlagsmateriale som i større grad fanger opp de økonomiske forholdene knyttet til næringsutøvere i jordbruket.

Årsmøtet i Norges Bondelag ber styret arbeide aktivt inn mot utvalget slik at det blir utreda og foreslått endringer i grunnlagsmaterialet som synliggjør de økonomiske realitetene næringsutøvere i jordbruket står overfor og gir et mest mulig korrekt bilde av jordbrukets kostnader og inntektsutvikling.

Årsmøtet i Norges Bondelag ber om at det jobbes for at dette grunnlaget skal innarbeides i grunnlagsmaterialet til jordbruksforhandlingene i 2022.

Saksutredning

Vestland Bondelag, Innlandet Bondelag, Østfold Bondelag og Rogaland Bondelag har alle sendt inn sak til årsmøtet i Norges Bondelag om grunnlagsmaterialet for jordbruksforhandlingene og resultatmålet vederlag til arbeid og egenkapital. Fylkeslaga ber årsmøtet vedta at Norges Bondelag i forkant av neste års jordbruksforhandlinger skal kreve at budsjettnemnda for jordbruket (BfJ) skal legge fram nye tall for kostnader og lønnsevne for jordbruket. Disse tallene skal inkludere jord- og kvoteleie og spesifisere avkastning på egenkapitalen i tråd med avkastningskrav i annet næringsliv.

Fylkeslaga ber Norges Bondelag jobbe for at dette grunnlaget skal innarbeides i Totalkalkylen for jordbruket i jordbruksforhandlingene 2022.

Vestland Bondelag ber om at en vurdering av konsekvensene av endra resultatmål legges fram i årsmøtebehandlninga.

Bakgrunn

Et system med årlige jordbruksforhandlinger er en fordel både for jordbruket, forbrukerne og myndighetene. Forhandlingene gir muligheter for god samhandling i et formalisert system mellom politikere, forvaltningen og næringa. Det gir oss som næring medinnflytelse, men også et medansvar for utformingen av landbrukspolitiske virkemidler. Utover å produsere mat, produserer landbruket en rekke fellesgoder. Disse er ikke omsettbare i et marked. Det er rimelig at bønder har rett til å forhandle med myndighetene om vilkårene også for denne delen av landbruksproduksjonen. Verdien av denne forhandlingsretten for norsk landbruk er stor. Den gir ei hånd på rattet i utviklingen av virkemidler og prioritering av penger. De overordna måla fastsettes likevel av politikerne i Stortinget, gjennom landbruksmeldinger og politisk behandling. Et nytt inntektsmål og andre mål for landbrukspolitikken må derfor løftes gjennom politisk arbeid, uavhengig av årlige jordbruksforhandlinger og grunnlagsmaterialet.

Jordbruksavtalen har en direkte sammenheng med andre grunnleggende virkemidler i landbrukspolitikken som forvaltningen av importvernet, markedsregulering (samarbeidsavtalen), konsesjonsreglene osv. De seinere årene har også skattespørsmål blitt indirekte omfattet av avtalen som en måte å finansiere inntektsutvikling på.

Som grunnlag for den økonomiske rammen i jordbruksforhandlingene brukes Totalkalkylens normaliserte regnskaper for å sammenligne inntektsutviklingen i jordbruket med inntektsutviklingen for andre grupper i samfunnet. Totalkalkylen er et sektorregnskap for hele jordbrukssektoren (ikke skog og tilleggsnæringer). Over tid har endringer i jordbruket økt kapitalinnsatsen, der arbeid erstattes med kapital. I tillegg kommer økte kostnader til jord- og kvoteleie, kostnader den enkelte bonde opplever øker gjennom å tilpasse seg til mer effektiv drift i tråd med politiske ønsker.

Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) har som hovedoppgave å legge fram et omforent tallmateriale som danner grunnlag for vurdering av den økonomiske situasjonen i jordbruket. I jordbruksforhandlingene brukes Totalkalkylens normaliserte regnskaper for å sammenligne inntektsutviklingen i jordbruket med inntektsutviklingen for andre grupper i samfunnet. Totalkalkylen for jordbruket inneholder tallserier tilbake til 1959, og har blitt utarbeidet i mange år. Totalkalkylen brukes primært i jordbruksforhandlingene, og fra 1993 som grunnlag for å fastsette inntektsrammen for næringsutøvende bønder.

Tilliten til dette materialet er nå svekket blant bøndene, blant annet på grunn av at

- kostnader til jordleie og kvoteleie i Totalkalkylen regnes som internomsetning og ikke kommer inn på kostnadssida.
- det ikke utarbeides et resultatmål fra Budsjettnemnda der egenkapitalen er gitt en avkastning.

Første kulepunkt er kostnader den enkelte bonde opplever at øker fordi han eller hun tilpasser seg mer effektiv drift i tråd med politiske ønsker. Det andre kulepunktet handler om at næringa blir mer kapitalkrevende. Arbeid erstattes med kapital, og denne kapitalen må forrentes.

Jordbruksforhandlingene 2021

Jordbrukets forhandlingsutvalg ba i årets krav om at det gjøres tilpasninger i materialet som i bedre grad fanger opp de økonomiske forholdene knyttet til næringsutøvere i jordbruket som er avhengig av jordbruksforhandlingene.

Staten fulgte opp i tilbudet, som blir grunnlag for Stortingsbehandlingen av årets jordbruksoppgjør. Der pekes det på at endringer i eller alternativer til Totalkalkylen er «en omfattende prosess som reiser en rekke prinsipielle og praktiske problemstillinger.» Disse problemstillingene må i tilfelle utredes grundig. Statens forhandlingsutvalg foreslår som oppfølging av debatten og jordbrukets krav at partene setter ned et utvalg som skal gjennomgå grunnlagsmateriale:

«Mandatet til et slikt utvalg bør være å drøfte og klargjøre prinsipper og metoder, samt muligheter og begrensninger, for måling av inntekter for jordbruket som sektor og for bønder som private næringsdrivende, samt grunnlag og forutsetninger for sammenligning av næringsinntekter med lønn for arbeidstakere.»

Problemstillingene som er reist i sakene til årsmøtet i Norges Bondelag må løftes inn i mandatet til dette utvalget:

- Hvordan synliggjøre faktiske kostnader for alle driftsformer, inkludert jord- og kvoteleie?
- Hvordan fastsette hvilken andel av dagens resultatmål (vederlag til arbeid og egenkapital) som går til avkastning på egenkapitalen?
- Hvordan kan disse elementene tas inn i Totalkalkylen som grunnlag for jordbruksforhandlingene?

Dette må legge grunnlaget for det videre arbeidet både for å sikre at totalkalkylen gjenspeiler faktiske kostnader og lønnsevne i landbruket, og med et mer offensivt inntektsmål for norsk landbruk.

Jordleie og kvoteleie

Totalkalkylen er et sektorregnskap for jordbrukssektoren som skal vise totalverdiene som skapes i norsk jordbruk ved utnyttelse av jordbrukets produksjonsressurser, herunder jord. Beregningene er avgrenset til økonomiske transaksjoner mellom jordbrukssektoren og andre sektorer, og framkomme

da som inntekter eller kostnader. Økonomiske transaksjoner innen sektoren, regnes som intern omsetning, og vil ikke påvirke sektorens resultat. Totalkalkylens sektoravgrensing innebærer at en legger til grunn at alt jordbruksareal i Norge tilhører sektoren "jordbruk". Økonomiske transaksjoner innen sektoren knyttet til kjøp/salg av jord eller jordleie, regnes derfor som internomsetning. Det gjøres ikke noe skille på om disse transaksjonene foregår mellom aktive utøvere og jordeiere uten næringsinntekt fra jordbrukssektoren. Beregningen av jordbrukets bokførte kapital omfatter både egen og leid jord. Gjeld på bruk uten næringsinntekt (bortleide/forpaktede bruk) knyttet til jorda disse eier, inngår som en del av sektorens samlede gjeldsmasse. Realrentekostnaden på denne gjelda påvirker derfor resultatmålet 'Vederlag til arbeid og egenkapital'. Også kjøp av jord påvirker resultatmålet 'Vederlag til arbeid og egenkapital' direkte i den grad det påvirker endring gjeldsmassen i forbindelse med opptak av lån i forbindelse med jordkjøpet. Basert på BFJ's beregning av realrente for 2019 utgjør dette en kostnad på den lånte kapitalen på jord på bortforpaktede bruk på 23 mill. kroner. Til sammenligning utgjør jordleiekostnadene ca 1150 mill. kroner, basert på Landbruksdirektoratets priser og en antakelse om at 90 % av jordleien foregår fra bortleide/forpaktede bruk.

Siden dette materialet først og fremst er ment å brukes under forhandlinger om jordbruksavtaler, harmonerer ikke den vide avgrensingen av hva som tilhører jordbrukssektoren med hvem som omfattes av jordbruksforhandlingene. Gjennom jordbruksforhandlingene settes rammevilkår for i underkant av 40.000 jordbruksforetak.

Omfanget at jordleie øker. Går vi tilbake til tidlig 90-tall da Totalkalkylen ble tatt i bruk i forhandlingene, lå andelen leiejord på rundt 23 %, og utgjorde 2,3 mill. dekar. Omfanget av jordleie er tilnærmet doblet siden den gang. I tillegg har jordleieprisene økt betydelig. Dette er en kostnadsutvikling som ikke fanges opp i Totalkalkylen, men som alle bønder som får sine rammevilkår fastsatt i jordbruksoppgjøret står overfor, merker på sin økonomi. Det oppfattes som uforståelig for de fleste bønder at Totalkalkylen, med den posisjon den har i jordbruksforhandlingene, ikke fanger opp denne kostnadsveksten. Dette forholdet bidrar i stor grad til å skape dårlig tillit til materialet.

Tilsvarende betraktninger kan gjøres for kvoteleie. På 90-tallet eksisterte ikke kvoteleie som en del av kvoteordningen for melk. Fra dette kom i 2009 og til i dag, er omfanget økt til å utgjøre 356 mill. liter. Om lag 1/3 av dette volumet leies ut fra foretak som ikke søker produksjonstilskudd. I tillegg har leieprisene steget mye, for så å flate ut i det siste. Som for jordleie oppfattes det som uforståelig for de fleste bønder at Totalkalkylen, med den posisjon den har i jordbruksforhandlingene, ikke fanger opp denne kostnadsveksten.

Resultatmål «Vederlag til arbeid»

Siden 1993 har inntektsutviklingen i jordbruket blitt målt etter totalkalkylens normaliserte regnskaper. Resultatmålet partene har brukt har vært «Vederlag til arbeid og egenkapital pr årsverk inkludert inntektseffekt av jordbruksfradraget». Dette er bestemt av Stortinget ved behandling av flere jordbruksmeldinger.

Det har vært en formidabel utvikling i jordbruket fra 1993 og fram til i dag. Den gang lå det i gjennomsnitt i overkant av 1 mill. kroner i kapital pr foretak. I dag er kapitalen pr foretak 4 ganger så stor. Samtidig er arbeidsforbruket totalt i jordbruket på under halvparten av hva det var tidlig på 90-tallet. Vi ser det som viktig å kontinuerlig forbedre prinsippene i materialet, slik at en fanger opp utviklingen som skjer. På flere områder blir dette gjort av nemnda, men på noen områder mener vi materialet kan forbedres ytterligere. Et slikt område er å få utarbeidet resultatmålet «vederlag til arbeid», der egenkapitalen er gitt en forrentning. Dette ble gjort i Totalkalkylen fram til 1987. Egenkapitalen (etter historisk kost) ble da gitt en forrentning tilsvarende nominell lånerente. Inntektsutviklingen i jordbruket har Stortinget sagt skal sammenlignes med andre grupper i samfunnet. Lønsmottakerne trenger ikke sette inn egenkapital for å heve inntekt. Det må bønder gjøre. At denne kapitalen må ha en positiv forrentning, da den har alternativ anvendelse, er rimelig å stille.

En konsekvensanalyse av et endra resultatmål der forrentning av egenkapitalen er spesifisert slik Vestland Bondelag har etterspurt bør baseres på arbeidet fra utvalget eller tas inn i utvalgets mandat.